

STADSHOLMEN

EURYDICE 3

Ignatiigränd 4, Göran Hälsinges gränd 3

GAMLA STAN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

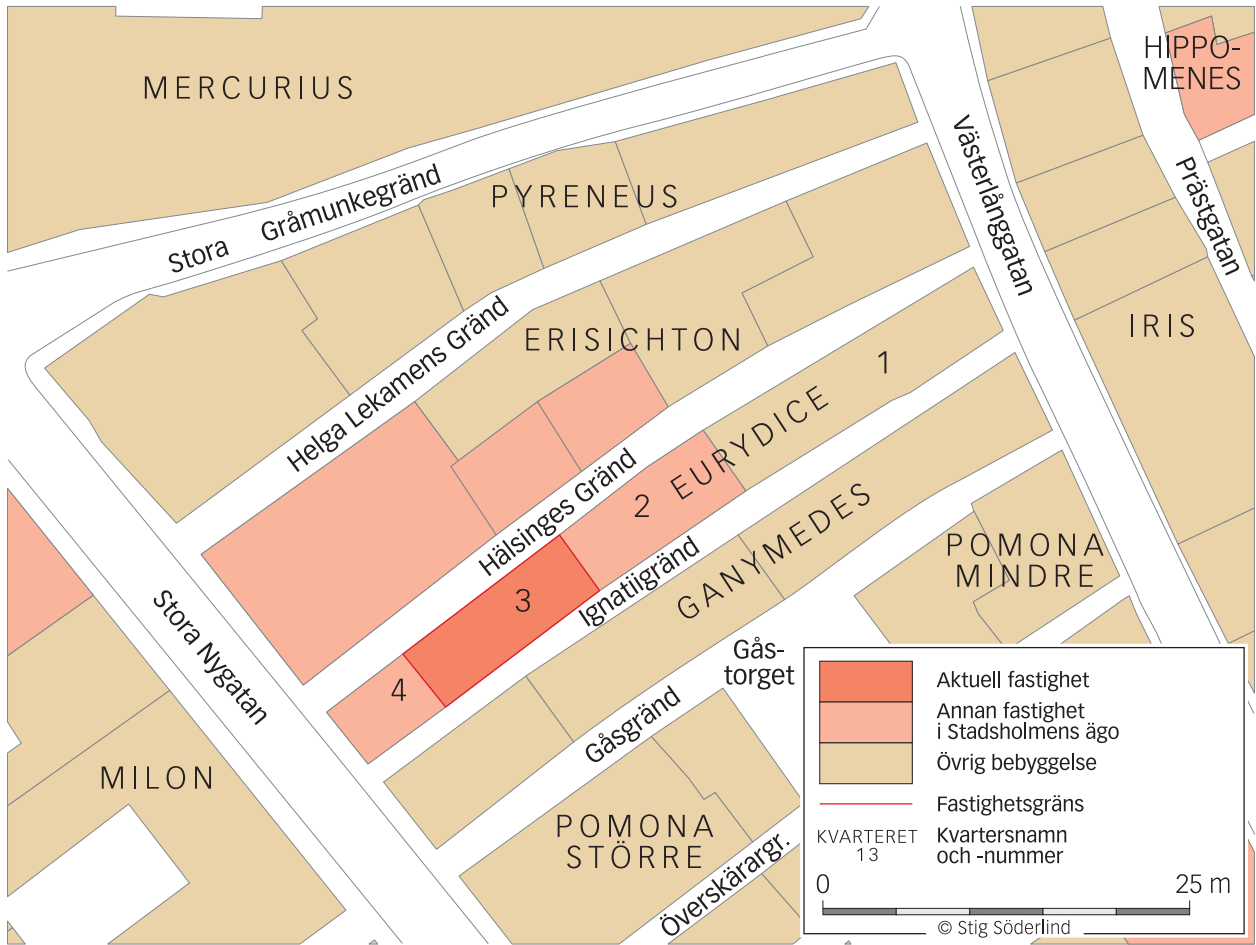
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

GÖRAN HÄLSINGES GRÄND FRÅN VÄSTER. PORTEN MED STENOMFATTNING TILL HÖGER LEDER TILL EURYDICE 3. F 29708. FOTO: N. ÅZELIUS. SSM

Fastigheten fick sin nuvarande volym under 1600-talets andra hälft, men delar av stommen är sannolikt äldre än så. Det finns en utförlig beskrivning av byggnaden från 1748, då ägaren var glasmästaråldermannen Petter Stöver.

Viss fast inredning från denna tid eller äldre finns bevarad i form av dörrblad, gångjärnsbeslag och portens omfattning av sten. I lägenheterna finns framför allt dörrblad, foder, en kakelugn och fotpaneler från 1800-talet. Vid någon renovering har kopior av äldre dörrblad och dörrfoder utförts. Dessa är välgjorda och ibland svåra att skilja från original.

Eurydice 3 är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Under flera hundra år var Gamla stan Stockholms centrum. Medeltidens bebyggelse bestod av hus i

trä eller tegel, ofta med torvtak. Till husen fanns många gånger källare med väggar av natursten och tegelvalv eller bjälktak. Tegelhusens fasader var inte putsade och kunde ha dekor i form av blinderingar, formtegel eller mönstermurning. Den medeltida, oregelbundna stadsplanen är ännu i dag mycket väl bevarad och många hus har i hög utsträckning kvar medeltida murverk bakom senare tiders fasadutformningar och inredningar.

Det expansiva 1600-talet, när Sverige utvecklades till en stormakt, gav en annan prägel åt staden med flera nybyggen men också modernisering av de äldre husen. Byggnaderna fick stora vindar i flera våningar med höga, branta tak och ofta en dekorativ fasadutsmyckning i natursten. Samtidigt anpassades de

FASADEN MOT GÖRAN HÄLSINGES
GRÄND SETT FRÅN STORA NYGATAN
I VÄSTER. FOTO: J. MALMBERG.

nybyggda husen längs framför allt Nygatorna i väster till en reglerad stadsplan.

Under 1700-talets mitt och senare hälft byggdes husen ofta på med en våning. Vindarna var nu mindre och taken flackare. Fasaderna utfördes släta och putsade, och rummen inreddes med kakelugnar och snickerier som till stor del finns bevarade i dag.

Vid 1800-talets senare del och under tidigt 1900-tal fick många byggnader fasader med tidstypiska dekorer i stuck eller puts och bottenvåningarna gjordes ofta om till butiksfasader med stora skyltfönster.

Gamla stan hotas – och räddas

Under senare delen av 1800-talet försköts stadens centrum till Norrmalm. Gamla stan började att successivt förslummas och många diskussioner fördes om stadsdelens sanitära förhållanden. Det kom till och med förslag om att riva stora delar och bygga helt nytt. När de nya stadsdelarna på malmarna växte fram omkring 1900 blev problemen i Gamla stan ännu mer uppenbara, men de enskilda fastighetsägarna var inte villiga att bekosta saneringarna. Samfundet S:t Erik – som bildades 1901 och arbetade för att väcka intresse för stadens kulturhistoriskt värdefulla miljöer – oroades för stadsdelens framtid och tog på 1930-talet initiativet till att bilda AB Stadsholmen. Det nya bolaget fick i uppdrag att förvärva, restaurera och modernisera bebyggelsen med hänsyn bland annat till kulturhistoriska värden. De första åtgärderna i stor skala genomfördes i kvarteret Cepheus och flera av de genomförda renoveringarna

FRAM TILL 1900-TALET S SLUT HAR
 DETTA VARIT HUVUDINGÅNGEN TILL
 FASTIGHETEN, FRÅN GÖRAN HÄLSINGES
 GRÄND. FOTO: J. MALMBERG.

har varit goda exempel, inte minst de allra första insatserna som gjordes.

I dag är Gamla stan med sina många bevarade tidslager och hus med en lång och omväxlande byggnadshistoria ett historiskt dokument av oersättligt värde.

HISTORIK

Kvarteret Eurydice

Kvarteret Eurydice ligger utanför 1200-talets stadsmur, på mark som bebyggdes senast på 1300-talet. Kvarteret sträckte sig under medeltiden längre västerut än idag, och fick sin nuvarande begränsning när Stora Ny-

gatan drogs fram på 1630-talet. Fastigheterna ligger på rad inom det smala kvarteret, med fasader mot båda de smala gränderna Görän Hälsinges gränd och Ignatiigränd. Eurydice 3 ligger i kvarterets mitt och berördes därför inte av gaturegleringen.

Tiden före 1740

Enligt en regleringskarta från 1651 var den nuvarande fastigheten uppdelad på tre tomter. Den västra delen ägdes av Ignatius Meurer och de båda östra av Erik Eriksson. Tomterna tycks ha varit bebyggda med några korsvirkeshus och eventuellt något litet stenhus. Före

ANKARSLUTARNA FRÅN 1600-TALET VISAR ATT HUSET DÅ UPPFÖRDES TILL DAGENS HÖJD. FOTO: J. MALMBERG.

sekelskiftet 1700 hade de tre byggts på och samman till dagens volym. Ägaren var då Anders Eklöff. I den mellersta av tre källare har medeltida murverk observerats, men i övrigt är murarna i dagens hus inte undersökta. I samtliga våningar sitter enhetliga ankarslutarna av 1600-talstyp. Elof Burman sålde stenhuset till Petter Stöver 1740.

Glasmästare Stövers hus

År 1748 lät glasmästarålderman Petter Stöver dels brandförsäkra fastigheten för första gången, dels göra en värdering som innehåller en noggrann beskrivning. Huset var då nyligen ”reparerat och i fullkomligt stånd satt”. Huset var som idag fyra våningar högt och rödfärgat. Vinden var oinredd och under huset fanns tre välvda källare, vars indelning kan tyda på att de ursprungligen tillhörde tre mindre hus. Källarna nåddes på trappa av både sten och trä från Göran Hälsinges gränd och från bottenvåningens

förstuga. Portgången hade stengolv och paneltak och nåddes från både huvudporten vid Göran Hälsinges gränd och från en port i Ignatiigränd.

I bottenvåningens östra del låg en bagarstuga med fönster åt båda gränderna, stengolv, spis med bakugn och en inmurad kopparbryggpanna. Intill fanns ett litet avträde med dörr till Göran Hälsinges gränd, samt ett mörkt rum där kalk förvaras. Väster om förstugan fanns två kammare med fönster åt båda gränderna och stengolv. En kammare värmdes med en spis, den andra med en grön kakelugn. Till andra våningen ledde stentrappa upp till en förstuga med trägolv och fönster mot Göran Hälsinges gränd. Denna våning innehöll ett litet kök, tre rum och en sal. Den senare låg direkt väster om förstugan, hade fönster åt båda gränderna och värmdes med en grön kakelugn.

Vidare uppåt ledde trätrappor. Den tredje våningen var inredd liksom den andra medan det i den

YTTERFÖNSTREN BEVARAR ÄLDRE BÄGAR, BESLAG OCH HASPAR, DE SENARE FRÅN 1700-TALET. FOTO: J. MALMBERG.

EN DÖRR MED FYRA UTANPÅLIGGANDE FYLLNINGAR HAR S-FORMADE GÅNGJÄRN FRÅN 1600-TALET. FOTO: J. MALMBERG.

fjärde våningen fanns en stor glasmästarverkstad som upptog hela den östra delen, med en murstock mitt i rummet. Västerut låg fyra kammare. Vinden hade en hissglugg åt varje gränd och små fönstergluggar i båda gavlarna. Överst låg en vind på hanbjälkarna.

Enligt 1760 års mantalslängd hade Petter glasmästare avlidit, men hans änka, madame Barbro, bodde kvar. Hos henne bodde också två gesäller, en gosse och en piga. Ännu 1798 tillhörde fastigheten Petter Stöves arvingar.

1800-talet

Under tidigt 1800-tal ägdes fastigheten först av överstelöjtnanten baron Eric Conrad Uggle och sedan av högvälborna friherrinnan Ebba Uggle. Några ombyggnader tycks inte ha skett förrän 1830, då fastigheten hade övergått i änkan Charlotta Zetterbergs ägo. Av brandförsäkringen att döma hade hon då utfört en renovering. Bagarstugan och förrådsrummet i

bottenvåningens östra del hade ersatts av två bostadsrum värmda med kakelugnar. Västerut låg inte längre två kammare utan kök, skafferi och vedbod. Trätrapporna till de övre våningarna hade bytts mot stentrappor och även vilplanen hade stenlagts. För första gången omnämns bröstpaneler, fönsterpaneler och i vissa rum fotpaneler. I bottenvåningens västra del fanns avträden, som i nästa beskrivning preciseras som tillgängliga från Göran Hälsinges gränd.

År 1857 var fastigheten i kungliga löjtnanten Mattias Öhrns ägo. Han gjorde då en ansökan om att få inreda två vindsrum. Året därpå kom en ny beskrivning i brandförsäkringen. De nyinredda vindsrummen hade kakelugnar och fotpaneler, där fanns också ett kök och ett verkstadsrum. Till hanbjälksvinden ledde trätrappa. En mindre brand bör ha skett samma år eftersom ägaren den 9 oktober 1858 fick ersättning för brandskada. Enligt mantalslängden 1860 bodde Mattias Öhrn själv i huset. Hans tjänst

NÅGRA DÖRRBLAD MED FODER FRÅN 1800-TALET HAR BEVARATS, LIKSOM FOTPANELER. FOTO: J. MALMBERG.

var då som löpare (betjänt) hos änkedrottning Josefina. I huset bodde också ytterligare sex personer samt som det uppges några ”resande”: kyrkoherde Hallströms båda döttrar med sin jungfru.

1900-talet

Från sekelskiftet 1900 och till slutet av 1920-talet var fastigheten i familjen Davidsons ägo. Johan Gunnar Davidson var mantalskriven där 1909. Samma år finns 43 poster i Rotemansarkivet för inflyttade i fastigheten, de flesta ensamstående. År 1928 gjordes en beskrivning för brandförsäkringen. Bottenvåning-

ens två östra rum hade förvandlats till magasin. På andra och tredje våningen samt på vinden fanns vardera två kök medan den fjärde våningen innehöll tre kök, vilket bekräftar bilden av många hushåll. I huset hade gas, vatten, avloppsledningar och el dragits in.

UPPRUSTNING OCH RENOVERING

En större renovering skedde 1980 av den dåvarande ägaren. Förmodligen var det då den äldre entrén mot Göran Hälsinges gränd sattes igen, sannolikt för att skydda den ålderdomliga porten. Mot Ignatiigränd

sattes ett nytt dörrblad in till porten. En dörr till bottenvåningens västra del, nu tvättstuga, sattes igen och ersattes med ett fönster. Tröskelstenen mot Göran Hälsinges gränd finns emellertid kvar. En intilliggande dörr i väster ersattes med en likadan av liggande panelbrädor, alternativt renoverades. Även överljusfönstret byttes. Källardörren ersattes av en ny, men dörrarna till den östra butiksdelen behölls, där det idag är cykelförvaring. Fönstrens ytterbågar tycks ha behållits i samtliga fönster, med beslag och gångjärn från 1700-talet. Inne i huset inrättades en lägenhet per plan vilket betydde att flera ytterdörrar togs ur bruk. Nya kök och badrum inrättades och nya innerfönster sattes in. Fastigheten förvärvades av Stadsholmen 2001.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Byggnaden är fyra våningar hög med slätputsade fasader avfärgade i rött. Huset har haft samma volym sedan 1600-talets andra hälft av ankarslutarna att döma. Fönstren på våning 1 och 2 trappor är indelade med mittpost och tvärpost till fyra bågar. De nedre bågar har vardera två rutor avdelade med spröjs. På våning 3 trappor är fönsteröppningarna lägre och korgbågiga. De är indelade i två bågar med vardera två rutor. De flesta fönster bevarar äldre bågar, beslag och gångjärn. I dag ligger huvudentrén vid Ignatiigränd. Portens öppning är rundbågig utan omfattning och dörrbladet en rundbågig enkeldörr med fem fyllningar, från 1900-talets slut. Den ursprungliga huvudentrén vid Göran Hälsinges gränd har en port med en enkel omfattning av sandsten och ett halvfranskt dörrblad som sannolikt är från 1700-talets förra hälft, i närmast barockstil. Den övre spegeln har nupna hörn, den nedre är skadad. Till bottenvåningens två östra rum leder glasade dörrar från 1900-talets början från båda gränderna. Här låg på 1960-talet en väskaffär och en verkstad, rummen används idag som cykelförråd. Källarna är tillgängliga genom en dörr från Göran Hälsinges gränd, med dörrblad av liggande panelbrädor från 1900-talets slut.

INTERIÖR

Bottenvåning och trapplopp

Bottenvåningens förstuga är genomgående från gränd till gränd. Golvet är stenlagt och har varit så åtminstone sedan 1740-talet. Närmast Göran Hälsinges gränd är taket välvt och valvet tycks fortsätta bakom

väggen mot tvättstugan i väster, förmodligen för att väggen någon gång flyttats ett par decimeter. Under trapploppet uppåt ses gångjärn till en igensatt källardörr. I väster leder en dörr med fyra utanpåliggande fyllningar och S-formade gångjärn från 1600-talet till en relativt nyinredd tvättstuga. Dörrfodret är av 1700-talstyp men nytillverkat. Trappor med steg av kalksten leder upp till den nedre, inredda vinden. Lägenhetsdörrarna är av rokokotyp med tre speglar men med ett undantag för en dörr med fyra utanpåliggande fyllningar. Samtliga har nytillverkade foder av 1700-talstyp med fodersocklar. Trappan bygger för fönstren i trapploppet på ett sätt som de tidigare trätrapporna knappast gjordes.

I bottenvåningens östra del, cykelförrådet, finns en stor, trappformad murkloss, möjligen en rest av en ugn. Intill har yttermuren slammats och tegel som tycks ligga i medeltida förband anas.

Lägenheterna

Lägenheterna bevarar några dörrar och dörrfoder från 1800-talets mitt. Samtida fotpanel förekommer också. En välbevarad kakelugn från sent 1800-tal har reliefkakel i vitt med blommor och geometriska mönster. Det finns också en murad spis med eldstadsplan av marmor som har uppförts under 1900-talets slut eller senare. Till de äldre ytterfönstren har haspar och hakar bevarats. Enligt äldre inventeringsuppgifter kan det även förekomma äldre kakelugnar, taklister och dörrfoder.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.